

Etika v dopravě, možnosti a meze

Téma etiky je zřejmě staré jako lidstvo samo. Když začnete pátrat po tom, co to vlastně je etika, dostanete se zřejmě do rozpaků. Přírodním procesům je tento pojem naprosto cizí, takže se to týká pouze biologického druhu „člověk“. Kdysi někdo utrousil moudro, že slovo „člověk“ prý zní hrdě. No opravdu nevím... Pro sebe bych si dodal závěr jednoho starého vtipu ze Slovenska, kdy bača praví „...hej, naozaj, zvonku to tak vyzerá“. Takže co s etikou? Potkal někdo z vás náhodou, třeba na procházce etiku? Nebo někdo u vás doma zazvonil, otevřeli jste dveře a hle, za nimi stála etika sama! Pozvali jste ji dál?

Neseme si s sebou do života i do budoucnosti program z hluboké minulosti, který je společný všem živým organismům – žít jako jedinec a přežít jako biologický druh. K tomu potřebujeme sílu, tedy energii a pohyb. Samozřejmě ještě velký kus štěstí, aby nám to dostatečně dlouho vydrželo. Takže faktory „být a mít“ jsou spojené nádoby, které nemusí být vždy v rovnováze. Protože kdo má „víc“ má i větší výhodu proti druhému, který je na tom odlišně. Když homo erectus se měnil na homo sapiens všiml si, že to může být trochu jinak a to mohl být patrně důvod pro vznik kooperace. Dnes jsme tam, kde jsme, z našeho pohledu v novověku, který se nepozorovaně s postupujícím časem mění ve středověk. Pohyb je věčný fenomén a místo a vztahy jsou zcela relativní a bez pohybu si lze život jenom velmi těžko představit.

Jako jedno z témat jsme si v naší skupině vybrali provoz po pozemních komunikacích. Ve vazbě na vznešenost a hrdost etiky je to nejpřízemnější téma, jaké vůbec může být. Přitom se přímo týká každého z nás i každé naší činnosti. Naštěstí je každý z nás jedinečnou a neopakovatelnou individualitou, takže různost názorů na pojetí tématu je tak bohatá, že bude stále inspirovat k hledání optimálních podmínek i vztahů. Určitě ale víme, že univerzální „ideál“ neexistuje. Tak, jak se košatí a komplikují mezilidské vztahy, tak se může etika, tedy měřítko lidské kvality, změnit v nástroj těžkých manipulací, které s kultivací druhu člověk nemají nic společného. Že by právě v této oblasti zvítězila lidská moudrost, tak to úplně nehrozí. Přitom různých úvah o moudrosti jsou plné knihovny, zatím co nad hloupostí patrně rádi a často zavíráme oči. Proč tomu tak je? Patrně proto, že je velký nedostatek prvního a přebytek druhého. Co s tím, to opravdu nevím. Domnívám se, že je to jenom na nás zda se lidstvu podaří přežít samo sebe a dosáhnout cílové mety, tedy lidskosti.

Můžeme blížící se závěr roku také využít k mírné bilanci úspěšnosti našeho snažení, jehož cílem je pokusit se změnit současnou filozofii pozemní dopravy. Podařilo se nám získat ke spolupráci významné partnery od dopravní policie, odborné a zájmové skupiny, některá ministerstva, senátory, vybraná média, včetně pokusů o spolupráci s politickou scénou. Jaký to bude mít praktický dopad teprve uvidíme. Přes všechny snahy o řízení a regulaci dopravy je víc než zřejmé, že se z této činnosti naprosto vytratila etika, jako jeden z nástrojů řízení lidských procesů.

Pokusili jsme se proto z hlediska parametrů kvality o analýzu současných právních instrumentů, ve vztahu k dopravě po pozemních komunikacích. Klíčový pojem je vymezená „kompetence“ k tomu, aby člověk, který chce být více mobilní, tuto kompetenci mohl získat. Formou této kompetence je veřejná listina - řidičský průkaz- který umožní mobilitu v praxi. Z pohledu kvality je to však svým způsobem společenský benefit, tedy výhoda být mobilnější. Z hlediska kvality se zdá, že pro získání společenského benefitu nestačí pouze definovaná tělesná a odborná schopnost. Chybí zde nepochybně lidská kvalita. Lze ji popsat jako občanskou zralost. Zdá se mi, že tato kategorie je vzhledem ke všem dopravním souvislostem svou hodnotou nesporně nejvyšší. Můžeme vést nekonečnou, leč zcela planou debatu o bezpečnosti provozu, lidských obětech a materiálních škodách, silničních pirátech a o tom, že auto je zbraň... Dokud vše nedáme do souvislosti s lidskou kvalitou, tak se budeme úspěšně točit v kruhu. Pokud se z toho někomu točí hlava, tak to může zaměnit s během namíste. Sice velmi intenzivním, dlouho trvajícím, ale stále na jednom místě. V partnerské debatě zdá se, že jsme se na kategorii kvality, jako rozhodujícího faktoru shodli.

Hledisko kvality jsme také vztáhli k tomu, jak zákon vysvětluje, co je to vlastně doprava, silniční provoz. Dočteme se že doprava je provoz na pozemních komunikacích. Pokud hledáte v zákoně kvalitu, hledáte marně. Nabídli jsme našim kolegům obecné parametry kvality, které ve vztahu k mobilitě bychom jako lidé, řidiči i chodci chtěli v provozu po pozemních komunikacích mít. Jaký bychom vlastně chtěli mít provoz? Samozřejmě rychlý, bezpečný, plynulý, technicky vyspělý, uživatelsky příjemný, ekonomický, ekologický a obecně logický. Samozřejmě platí všechny parametry současně, i když nebudou mít vždy stejnou prioritu. Pokud bude rozhodování o způsobu řešení dopravní situace na lidech, měli by rozhodovat správně. Lidská kvalita, která v provozu často chybí, se v etické dimenzi projevuje ve schopnosti vzdát se své výhody, svého práva ve prospěch druhého. Samozřejmě, že všechno se musí umět a přirozená motivace by měla být jednoduchá – dobrý řidič přece nebourá.

V silničním provozu se prevence a motivace ubírají společnou cestou, většinou pod sloganem, že musíme chránit toho nejslabšího. Můžeme optimisticky předpokládat, že dnes už skoro každý slyšel něco o sociologii, o rolích, pozicích a skupinách. Prakticky se prevence i motivace prosazuje metodou „cukru a biče“. Když to náhodou nefunguje, tak přidáme větší „bič“ a ubereme cukr. Když si k tomu pojetí přidáme ergonomické parametry tak víme, že pevnost každého systému je dána právě jeho nejslabším článkem. Co s nejslabším článkem? Máme dvě možnosti, buď článek zpevníme nebo ho odstraníme. Ono se s tím patrně víc dělat nedá. Jsme ve stejné situaci, jako když máme zvážit jaký význam pro společnost má jeden génius a jeden idiot. Pokud neopomineme souvislost s okolnostmi a s časem, najdeme řešení. Jinak se pohybujeme v úrovni pouhých sloganů. Takže pod heslo „bezpečnost především“, se docela dobře ukryje základní metoda ve vztahu k řidičům. Jejím cílem je trvalé ekonomické vytěžování řidičů, jako specifické skupiny, a přidáme další nejrůznější šikany a sankce, samozřejmě pod heslem bezpečnosti silničního provozu. Je s podivem, že nikomu vůbec nevadí, že tento postup nemá pozitivní výstup z hlediska vlivu na lidské chování, na druhé straně je z pragmatického pohledu ekonomicky velmi efektivní.

Snažili jsem se v rámci našich setkání vyrovnat s námitkami a s odvoláním na ustanovení zákona. Zajímavé reakce našich hostů se projevily při řešení modelové situace. Jaké bude jejich chování jako chodců na křižovatce, kdy pro ně sice svítí červený panáček, ale široko-daleko nikde nic nejede. Půjdou nebo budou stát a čekat na změnu signálu. Odhad nechám na každém z vás. Základní otázka – Co je to zákon a jaký je jeho cíl, proč vlastně vznikl? Zdá se, že zákon je výraz vůle a síly toho, kdo společnosti právě vládne. Ve vztahu k dopravě je zákon určitě proto, aby doprava byla bezpečnější a plynulejší. Takže každá „věta zákona“ by měla mít materiální, časovou a významovou souvislost. Argument o tom, že to či ono zákon „nezná“, naznačuje školní absenci autora výroku v hodinách biologie. Zákon nemůže samostatně myslet, nemá mozek. Člověk sice mozek má, ale zdá se, že ho někdy vůbec neužívá. Pravděpodobně mu tento stav může i vyhovovat.

Zákon má samozřejmě svou slepou sílu, která je silnější než dlouhá vzrušená debata. Zákon platí do té doby, dokud se nezmění. Situační problém je v tom, že nám brání dospěle myslet a za rozhodnutí také nést odpovědnost. Je zde věčný problém mezi legálností a legalitou. Určitě se i vám stalo, že jste si při striktním dodržování zákona v mnoha situacích nepřipadali jako zcela soudní jedinci. Nepochybně se vám ztrácela úcta k zákonu a také vůle k jeho respektování. Tak jsme konečně u problému, který má rozhodující význam pro úroveň mobility. Přiznáme dospělému člověku právo na dospělost, dospělé rozhodnutí a dospělou odpovědnost? Nebo budeme ignorovat okolnosti? Přílišný respekt před zákonem a autoritou znamená, že vědomě rezignujeme na svou roli i pozici v životě, na dospělost. Snadno se staneme předmětem manipulace a ještě k tomu budeme nadšeně tleskat. Ovšem v dopravě chceme všichni mít možnost odjet odkudkoli a dojet kamkoli, mnohokrát a pokud možno bez problémů. Nárůstem počtu vozidel se doprava bude zpomalovat a technický vývoj z dopravy postupně vyřadí nejrizikovější článek, člověka - řidiče. Dojedeme bezpečněji, ovšem bude nám scházet zdroj emočních prožitků, které s sebou nese rychlost i možnost řídit a

regulovat pohyb. Možná všem mnohem rychleji dojde, že nejen na silnicích jsme tým a jako tým bychom se měli i chovat. Dopravní policista a řidič nemohou být vzájemní nepřátelé, ale v dopravě jsou to partneři, kteří mají stejný zájem. Totiž aby doprava měla také kvalitativní parametry. Určitě to není nemožné a etiku, jako nástroj řízení chování účastníků v silničním provozu lze opravdu uplatnit, pokud se podaří změnit dosavadní filozofický přístup k dopravě.

Každý víme o tom, že máme jenom nějaké možnosti a zato zcela jisté meze, které nás limitují. Problém s etikou máme vždy, když její principy máme vztáhnout sami k sobě a ne k nějaké třetí nebo další osobě. Verbálně i emocionálně je to báječné, když se můžeme cítit silnější a lepší, i když víme, že je to ve skutečnosti trochu jinak. Většina z nás, když se dostane do situace, že možné chování je sice krajně neetické, ale pro nás momentálně výhodné, tak jak se zachováme. Neeticky, samozřejmě, protože v důsledku toho můžeme mít o něco víc nebo bytí může získat vznešenější rozměr ve vyšším zájmu. Když nevhodným rozhodnutím nebo nějakým zkratem způsobíme „etickou nehodu“, existuje vůbec nějaká cesta zpátky? Jenom připomenu poznámku jedné naší kolegyně o „vyšším principu mravním“, kdy podle profesora etiky vražda na tyranu není vraždou! Konsekvence nechám na vás, ale pro mě je záhadné, jak je možné, že i přes „nejvyšší princip mravní“ může gauner být ve vládě nebo být přímo vladařem? Příkladů z historie máme víc než dost a přesto máme stále problémy s etikou, jako s měřítkem lidskosti. Myslím, že hledat meze etiky je skoro zbytečné, protože jsou v každém z nás a je také na nás, jak s nimi budeme nakládat, jak je budeme uplatňovat, jak jsme ochotni nést související rizika, kam všude chceme etiku dostat...

Téma etika v dopravě, zdá se, nemá žádné rychlé řešení k lepšímu a je k tomu mnoho různých podivných důvodů. Doufejme že jenom zatím! Přesto jsem přesvědčen o tom, že kdyby se podařilo spojit parametr lidské zralosti s benefitem mobility, určitě by nám bylo, nejen na silnicích, mnohem lépe. Všem kolegyním a kolegům, kteří se s námi podílí na tomto tématu patří určitě poděkování za inspiraci a hlavně za námítky, které samozřejmě slouží inspiraci jak dál a hlavně jak jinak. Že v přístupu k dopravě po pozemních komunikacích jdeme dlouhodobě špatným směrem, je bohužel smutná skutečnost. Osobně jsem přesvědčen o tom, že hlavní důvody proč je situace v dopravě vůči účastníkům nevlídná, patří spíš do oblasti vážených doktorů Zvěřiny, Weisse a Uzla. Pokud vás dopravní téma bude zajímat i v budoucnu, můžete přispět svým osobním vkladem, tedy dodržením a podporou zásady, že dobrý řidič nebourá.

16. 12. 2013

PhDr. Přemysl Wolf